

יוסי גמזו

אלתרמניפסט...

במלאות 40 שנה לפטירתו של נתן אלתרמן ז"ל (14.8.1910 – 28.3.1970)

אם "מניפסט" בלועזית הוא "גלוי-דעת"
ואם ברור לכל בר-דעת כי בטסט
(זה, הקרוי מבחן-הזמן) כלל לא נגרעת
השפעתו של משורר ששום פרוטסט
עוד לא הצליח לבטל עבדה נודעת:
שגם אחר מותו עדין הוא ה-best –
אז זה הזמן אולי לחלק
בשוונג בריא אחד, אן-בלוק,
כמה פרטים מתוך ה"אלתרמניפסט".

אני קורא בשם מוזר זה לקולקציה
של זכרונות הדוחקים בי להרהר
בדמות אותו ענק-שירה ששום סלקציה
או מכירת-חסול של כל מי שערער
על גדולתו הודאית עוד לא הצליחה
לגרם אינפלציה לערכו גם ארבעים
שנה מאז נדם לבו, ולא הפריכה
את שעמק-עמק בתוך לבם יודעים

גם מתנגדיו (שלא יודו בכך אף פעם
אבל גם הם כאן, על אפם וחסמתם
עדים לכך שעד היום הזה מטבעת
אישיותו בתרבותנו בזכותם
של שירתו, של טור שביעי ושירי-זמר
שהדהדו בלבבותינו תו אל תו
וכמו חמוש או כבע-גרב חם של צמר
חזקו לבו של עם בכל מלחמותיו).

אני זוכר את פקחותו האלתרמנית
שבזכותה פנוהו "נתן החכם"
על פי הדראמה היפה וההומאנית
של הר אפרים גוטהולד לסינג, שלחם
על מטרוטיה של פואטיקה אחרת
משל קודמיו, אבל עשה זאת בלי השמוץ
של הקנאה הצרחנית והנחרת
של הפשות שיר-אָרס ואַגרוף קמוץ
מצד אותם שלא הצליחו לעקר כלל
את משורר ה"פוכבים בחוץ" אחר
כבוד מתוך הפנתיאון, מבלי לזכור כלל
כי גם אותם יוקיע דור צעיר מחר.

אני זוכר איך ידידיו הנזעמים פה
על חקניו כי רבו, באו בתלונות:
"שמע, הם פשוט גונבים ממך בתיים שלמים פה!"
-"בתיים"? שאל נחיש תקן להם: "שכונות..."

ואיך ב"שטונך" (שבו אף פעם לא ביש עוד
את שנינותו העוקצנית) שאל קרירות:
"למה לגנוב דוקא ממני? הרי יש עוד
כל-כך הרבה אלתרמנטים אחרות..."

אני זוכר גם איך במקחי צנזור דרקוני
פסל לו ביג'י שיר פוליטי ב"דבר"
והמשורר, אף כי ה"ה" "פריק" בן-גריוני
מיד הוכיח כי צנזור זה לא שבר
את ערך חפש-הדבור פנכות, לא חסד,
ומאחר שהתברר לו כי החק
פוטר מכל צנזורה כל נאום בכנסת
מסר שיר זה לד"ר סנה, שאץ לדחוק
בנאום נוקב לפרוטוקול, כאופנסיה,
את אותו שיר נועז – וסנה יצא חוצץ
כשהוא מקריא בקול אותה אלתרמנטיה
שבן-גריון שמע, בלע – והתפוצץ...

אני זוכר גם – מאיך גיסא – איך פעם
כשהמפא"יניקים הציעו לו דירה
והפיטן סרב בתקף אך בטעם
להתכבד בהצעה כה נדירה
הם שאלו אותו אם סרובו נובע
מהחשש שלא יוכל יותר לכתב
דברים פנגד מפלגתם, שכל אויביה
אמרו תמיד, כשהוא פרסם אותם, "פי טוב" –
והוא הפתיע את כלם משהבהיר כאן

שהוא איננו מעניין במתנתם
דוקא משום שאם ידחה אותה ישאיר כאן
את מצפונו חפשי לכתוב לטובתם...

וגם את זה אני זוכר: איך מלצר דנדי
שאל אותו שם ב"כסית", פלו קשוב:
"אז מה למזג לך: ג'ין? ויסקי? וודקה? ברנדי?
קוניאק או נרמוט? הוק או בלאדי מרי שוב?"
ואיך שתן זה, שפל שנאפס נראה לו handy
ענה: "תמזג הכל, הסדר לא חשוב..."

וכשאי-פעם, במשאל של עתון-ערב,
כשנדבקה אליו קרצית עתונאית
ונדנדה לו כי בעקץ חד כחרב
בתשובותיו על המשאל אותה ילעיט,
הוא "שלוך" לגם מכוס הקוניאק בלי צנזורה
על כמיות הספירט וסח לה, מחיך:
"כל הכבוד'קה לאותה הקוניאקטורה
שבה נתן לי להשיב על משאלך,
אבל אני, שמתנגד להמנות עם
חוג נשאליו של שום משאל, לשתק בוחר."
-"וכל זה למה?" שאלה אותה אידיוטית.
-"זה כבר ענין, "אמר לה, "למשאל אחר..."

אז יסלחו לי כל הטוענים לפתר
(זה, שלמרות כל טרחתם עוד לא הוזח
מעל ראשו – אף כי הפעילו, בין היתר,

ובסגנון רחוק משמן זית ונך
לא סוללה אחת בלבד של ארטיסטיקה
במאמץ נואש לפגם בגדולתו,
אף פי מרב אותן אנרגיה והיסטוריה
של הפגזות בלתי-פוסקות על שירתו
דוקא העירו בין דחפיו
של מי שראש לו בין כתפיו
את החשד שאם שירה זו כה פחותה
למה דרושה, לבטולה,
כמות תחמשת כה גדולה
כשכל תותחן הרי זוכר אמת פשוטה:
שעל עורבא פרח יורים רק ב"רוגטקה"
אך אם מפגז כאן איזה יעד מבצר
בסוללת נו"ן-טי"ת שלמה – מיד מבלט כאן
דוקא כוחו הלא-נשבר של המבצר...

אני זוכר קוריוז קטן אבל דרמטי
שבו ספר עד-ראיה איך מתנגדו
של הפיטן עט במין אטרף סימפוטומאטי
של התבטלות עצמית נלעגת, וכבודו
בנשיקותיו על נעליו של בכיר-הפיט
(מה שלרגע לא הפריע, כאמור,
למתרפס, תוך זמן קצר, לפשוק שפתים
כי כל שירת נשוק-שפתיו היא ברוך גמור...)
וכבר למדנו אצל פרויד שיש קומפלקסים
שתסביך-אדיפוס תופס בהם נפח רב
כשקנאתו של בן באב, אם אין לה ברקסים,

גורמת לו למיץ אוֹבְסֵסִית רַצַח-אָב.

אֵךְ אֵת הָאָב זֶה לֹא רַצַח, כִּי גַם הַמְנוֹת
עוֹד לֹא הִצְלִיחַ לְהַפְחִית מַחִיוֹתוֹ
שֶׁל מְשׁוֹרֵר גָּדוֹל שֶׁעַד עוֹלָם נֹאֵהֵב אֵת
אוֹצְרוֹת הַיָּפִי שֶׁהִנְחִילָה שִׁיכְתּוֹ
לְעַם הַזֶּה, וְאֵת סִפְרֵי שִׁירָיו מְצֹאֵנוּ
גַם בְּכִלְיֵהֶם שֶׁל חֲלָלִים בְּשָׂדוֹת הַקָּרֵב,
אָבֵל מִכָּל סִבְךְ-הַקְּנָאָה הַזֶּה יִצְאֵנוּ
בְּמִסְקָנָה אַחַת לְדוֹר וּמְשׁוֹרְרָיו:

אַתָּה יָכוֹל לְהִיּוֹת חֲדָשׁן גָּדוֹל, חַבִּיבִי,
אֵךְ אִם תִּירַק לְבָאֵר קוֹדֶמֶיךָ הַגְּדוֹלִים
אֵין שׁוֹם סְבוּי שֶׁתִּפְּרָק לְךָ אֶלִיבִי
שֶׁל אִישׁ-תְּרַבּוֹת, בְּמַעֲשֵׂים אוֹ בְּמַלִּים,
וְלֹא תִרְכַּשׁ בְּכֶךְ שׁוֹם תְּעוֹדֶת-בְּטוֹחַ
שֶׁתִּצְיַלְךָ בְּבוֹא הַיּוֹם מִכְּתַב-פְּלִסְתֵּר
שֶׁל דוֹר צְעִיר מִמֶּךָ, כִּי אֵלֶּה, עַל בְּטוֹחַ
יִרְקוּ עֲלֶיךָ לֹא פְּחוֹת (אִם לֹא יוֹתֵר)
מִשִּׁירְקֶת עַל קוֹדֶמֶיךָ, כִּי הַחֲמֹר
אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ כָּל יְסוֹד-תְּרַבּוֹת בְּנוֹי
הוּא דוֹקָא זֶה שֶׁדוֹר לְדוֹר יִבְיַע אֲמֹר
גַּם אִם זֶה אֲמֹר הַשׁוֹנָה תְּכַלִּית שְׁנוּי
מִזֶּה שֶׁל דוֹר קוֹדֵם, כִּי שׁוֹם חֲדוּשׁ פּוֹאָטִי
אִם הוּא אוֹתֵנְטִי – לֹא נִזְקַק עוֹד מִיָּמָיו
לְהַכְפִּישָׁה טְפִישִׁית שֶׁל דוֹר-אָבוֹת גְּנֻטִי
שֶׁהוּא עֲצָמוֹ חֲדָשׁ רַבּוֹת מוֹל דוֹר קוֹדֶמֶיו

וְאִם בְּפִיךָ יֵשׁ בְּשׂוֹרֶת-חֲדוּשׁ מְצַדֶּקֶת
הִיא לֹא צְרִיכָה שׁוֹם רְצַח-אָב בְּתוֹר חֲסוֹת
שָׁכֵן גְּדֵלוֹת-אֲמֶת אֲךָ פְּעַם לֹא נִזְקַקְת
לְשִׁפְרִיץ הָאֵשׁ הַמְּסִיעֵת שֶׁל גְּסוֹת...
וְנֹא לְזָכֹר כִּי כְּשֶׁהִשְׁמִיץ שְׁלוֹנְסְקִי אֶת בְּיֹאֵלִיק
(וְהִתְחַרַּט עַל כֶּךָ מְאֹד מִקֶּץ שָׁנִים)
קָם תִּלְמִידוֹ שֶׁל הַמְּשֻׁמֵּץ, בְּאִקְט מוֹרְאֵלִי
נִגְדַּ גְּסוֹת רַבּוֹ, בְּלֵהֵט עֵקֶשׁנִי
וּשְׁמוֹ שֶׁל זֶה, שֶׁל הַתִּלְמִיד שֶׁלֹּא טָמֵן
יָד בְּצַלְחַת הָיָה נִתֵּן אֶלְתֵּרְמֵן.

נָכוֹן, הָיָה בּוֹ אֵיזָה פֶּעַר סְכִיזוֹפֶרְנִי
בֵּין מִיֶּסֶטֶר הַיֵּד הַמְּנַפֵּץ כּוֹסוֹת לְרֹב
מֵתוֹךְ שְׁכָרוֹת – וְד"ר גֶּ'קֵּל גִּ'נְטֵלְמָנִי
הִשָּׁב כְּכֹלֹת הֶנֶג-אוֹבֶר עֵז, כְּגִלְד טוֹב,
וְסָח לְחֻצָּקֵל אִישׁ "כְּסִית" בְּנַעַם-מְזֻג
בּוֹ מֵתִנְצֵל בְּעַל-תְּשׁוּבָה בְּלֵב שְׁלֵם
עַל אֱלִימוֹת מְסֻוֹלִית: "חֻצָּקֵל, מָה הַנְּזֻק?"
וּבְלִי וּפּוֹחַ שׁוֹלֵף צ'ק – וּמְשֻׁלֵּם.

וְגַם בְּיַחַס אֶל נְשִׂי קָשָׁה לְשִׁכַּח
אֶת עֲרִיצוֹת רוֹדְנוֹתוֹ הָאֲנּוֹכִית
שְׁאֵמְלָלָה כֶּךָ אֶת שְׁתִּיָּהֵן דְּנֻקָּא מְכוּחַ
חֲלֶשֶׁת לְבָן לְסַפֵּג כֹּל מָה שֶׁהוּא הַנְּחִית,
מָה שֶׁעֲמַד בְּמִין סְתִירָה נוֹקְרֶת-עֵינַן
מוֹל תְּדַמִּיתוּ כָּאֵן כַּמְצַפּוֹן הַלְאָמִי

אך מה שאין בו להפחית אצלו עדין
מזכיותיו כטרוכדור-שיקה תרומי.

כי השכינה בשום אדם אינה אוגרת
סגולות גאון יחדו עם צדיקות גמורה,
הן הוא עצמו כתב בשיר ששמו "אגרת"
כי תאומים התרוצצו בו, טוב נרע.

ועל שפעת הטוב הזה שהוא השפיע
על ארץ זאת שהתברכה בו בלי מדה
וששנים רבות כל-כך הנה לה פיה
צריך לומר היום מלה אחת:
תודה.